Тяжко двигав Борух мішок солі, що її виварив сам під боком шандарів і ревізорів,— з великим страхом і трепетом виварив. Прикро жидові перекрадатися манівцями, але ж годі інакше: ніч погідна, місяць наповні світить, яік вдень, ще й його предовжезна пейсата тінь йому поглумлюється.

Борух справді відважний і хитрий. Він не боїться ревізорів, бо знає, де вони сеї ночі за ним патрулюють. Він не боїться опришків, бо знає, що вони не так по лісах і дебрях криються, а по великих містах веселяться, гуляють. Не боїться Борух зради мужицької ані напасті начальства громадського, бо то він для них черпав крадьком по ямах сировицю і виварював з неї сіль, щоби передовсім війт та радники мали чим посолити непідбиту капусту. Перша війтиха возьме з десять літрів, а за її прикладом і другі розхапають, що манну божу з неба. Та ч чому не мають купувати, коли така дешева? Чому не користати з дурнички? Горнець півтори шістки! Три рази дешевша від жупної, а видатніша, солоніша!

Але чого він, той Борух, нараз так боязко оглядається на свою тінь, що згорблена показує йому то на деревах, то на корчах і пейси його, і мішок з сіллю та ще й фляшку в кишені? Ой, має він, кромі ревізорів, ще інших тяжких а хитрих ворогів! Він якраз має тепер переходити попід вікна Микити Сиренького, що наробляє в орендаря Сруля; а Сруль на Боруха має храп не віднині. Як Микита побачить його в таку пізню пору на своїм перелазі, побігне сказати Срулеві: так пропала і сіль, і горівка, і весь пачкарський крам! Та мало ще того: будуть в роботі і пейси, і облізла струглювата голова та ще й до криміналу запхають. Сруль в торговельних справах безпощадний і немилосердний для тих, що йому лізуть в дорогу.

Йде Борух, підкрадається до Микитової ліп'янки, надслухає. Кури піють, а той чорний дячишин тоненьким голосом виводить над усіх, цілій громаді оповіщує справедливу північ. Борух знає того чорного когута,

уже не раз хотів його за сіль виміняти; глй дячиха не хоче, бо когутик nie на ціле село і завсігди в справедливу північ.

Голосить дячишин когут північ, помагають йому і другі когути; а Борух слухає, числить їх по голосі, аж забув о страху. Прийшов під перелаз Микити Сиренького і відразу присів на мішок; скулився утроє за плотом, задубів. Дивиться жид, а Микита викопав за хатою гріб, витягнув із загати щось ніби домовину з трупом, всадив до ями, закопує. Тихонько коло діла заходиться, , навіть не застогне, навіть не відсапне.

"Який страшний розбійник той Микита Сиренький, — думає Борух і сидить за плотом, трясеться, мов в лихо-радці.— Що він таке загребав? Ні поліцаїв, ні шандарів нема! Кого він зарізав? Нікого іншого, лише подорожнього якогось, бо тільки в него подорожні переночовують, а більше у нікого. Видно, що й на селі душогуби еще не перевелися... А як то він мудрено тото закопує!.. Землю притоптав, смітєм з-під стріхи притряс і на тото терне мече, без кінця мече; а все оглядаєся в тоту сторону к Борухові і сокири з рук не випускає".

Стрепенувся Борух, побачивши сокиру в руках Микити Сиренького; стало ним підмітувати на тім мішку з сіллю не на гаразд. Як тільки замітить душогуб Боруха за плотом, поти й носив дешеву сіль пачкарську! Раз обухом в голову пальне, і по всьому.

Запхав Борух носом в пліт, дриголить на тім мішку, пари з себе жахається пустити; а ту якась мара лоскоче в гортанці, дихнути не дає свобідно, хочеться кашляти на смерть... Душиться Борух, душить; не видержав, закашляв спочатку носом, а далі ротом...

— Ого! — вимовив Микита Сиренький, наче його що під серцем кольнуло; прискочив з сокирою до плоту, глянув за пліт і визвірився здивований на жида.

— Ой, вай мір!., гевалт! * — кричав Борух в одчаю і скрився за мішок.

— Тихо, запливистий юдо, не кричи! Як дітища мені побудиш в хаті, то покаянє з тобою зроблю,— остерігав Микита жида.— Що тобі таке сталося? Повідай, але потиху...

— Беріть сіль, беріть горівку, лише житє даруйте! Борух став приходити до себе. Спочатку давав Микиті

і сіль, і горівку контрабандову, а навпослід ціле ніщо, коли переконався, що його життю не грозить ніяка небезпечність.

— Я собі так тілько жартував! — говорив Борух до Микити.— Я знаю, який ви добрий чоловік, і за тото дам вам літру солі задармо.

— Не хочу,— каже Микита.— Корови другої не маю, а в ліп'янці ще хочу сидіти. Загирися з твоєю сіллю і з таким зарібком.

— Я вас не намовляю, лише не говоріть о тім Срулеві! Не згадуйте нічого, прошу вас; ви знаєте, який він на мене...

— Я у ваші жидівські штуки не мішаюся! Але як ти писнеш одним словом о тім, що-сь ту бачив, то тям собі!..

Ой, боже мій!.. Рятуйте! (євр.) — Ред.

— Що я бачив, що?.. Я закашляв під плотом, а ви пибігли з хати... бігме, що я нічого не бачив!

Заклявся Борух, що не повість нікому о Микитовій тайні, а Микита приобіцяв не згадувати перед Срулем

0 пачкарській солі і горівці. І так оба розсталися.

Ще довго Микита затирав сліди недавно заметаного гробовища, ще раз поглядав довкола хати; потому пішов аж над потік, бо здавалося йому, що якась ганьба під берегом сопіла. Але не замітив нічого, перехрестився,— видно, таки йому щось причулося.

Ні, йому не причулося: ледве Сиренький примкнув за собою сінні двері, а з-під берега вилізли оба нічні сторожі, вічні каліки, глухий Кирило і здрячий Спиридко,

1 стали оба затирати руки з радості. Треба знати, що оба служителі громадські від кількох місяців не могли знайти такого місця, щоби вигідно проспатися вночі. Шан-дар напосівся на обох, не давав їм дихати на світі: раз застав обох на печі в Кирила, другий раз в загаті Спи-ридка і грозив їм, що війт прожене їх зо служби. Вони по правді великого хісна не мали з тої служби; але все-таки ходило їм о гонор, то стали лучче пильнуватися. Тої ночі надіялися знов шандаря; отже, пішли собі аж під потік за хату Микити Сиренького, тут собі полягали і мимовільно сталися свідками стрічі Сиренького з Борухом.

Ішли тепер звагом та нараджувалися — Кирило й Спиридко. До кого йти перше: до війта чи до Боруха? Пачкарська горівка і сіль зневолили їх іти слідом за Борухом. На сіннім порозі заскочили жида, влізли за ним до хати і випили по дві бляшанки якоїсь горечі; таки напо-темки випили, аж позакашлювалися. Такої пекучої го-рівки ще в житті своїм не пили, оплатилася митруга. Закуски не було, за тото дістали оба сторожі нічні по літрі дешевої солі і прирекли мовчати, як в гробі. Хабар сховали під дзвіницею, а самі пішли до війта похвалитися, як то вони громади пильнують. Замітили, однако ж, що шандар спить на тоці; уже не будили нікого, а полягали собі на соломі під стодолою і так хропіли разом з шан-дарем.

* * *

Зладився Микита Сиренький ще досвіта на роботу. Утікає в світ, хоче лишити свою челядку в бетегах сплячу. Уже все має на собі і хрестом святим огрядився на дорогу. Пустився д' порогові, слухає: надворі гамір, ніби колядників різдвяних, і в сінях також. До хати стали входити гусаком благовістителі в поважнім настрою: начальник, асесори, "огльондач бидла" *, ревізори усопших, радники, присяжні, нічні сторожі; а на чолі того всього Сруль, орендар, з шандарем. Ніхто не сказав "добрий день" Всі із-загоряча взялися до діла: доймили з Микити торбу, перетрясли; знайшли в ній камінь до коси кусень пильника, кусень бритви з коси і щітку протерту до білення хати. Розперезали Микиту: випали черепанька з коротким цибухом і кусень шматини, а в тій шматині було ще троха тютюну, завиненого папером з "пачки".

Сиренького жінка схопилася перша з постелі, розпочала в кочержнику свою звичайну ранішню роботу; стала співати сухим каїшіем, аж зайшлася.

— Теплої води... хоть троха теплої води... бо згину,— стогнала невіста; але на тото попечителі не вважали.

Діти також стали коріцматися, вилазити з бетегів, гляділи, здивовані, на громадську старшину і на шандаря з багнетом і ланцюгами. Найстарша дівка Сиренького утекла з постелі за комин, соромилася світити наготою, бо в рубатчині руб руба не держався.

Присяжний перший помітив тото і показав другим; а "огльондач бидла" штуркнув паличкою — так з ласкою — дівку за комином і сказав рівнодушно:

— Не встидайся, не встидайся!.. Злази сюди до нас, ти нам також потрібна.

Перетрясли хату, комору, загату, перешпали всі кути; не знайшли, кромі вищезгаданого Микитового "матер-кляша", більше нічого. Ні,

неправду кажу: "огльондач бидла" знайшов під запічком коробку, а в коробці грудку смоли, шило і троха свинської щетини.

— Признайся! — каже начальник до Микити.— Говори нам всім, що-сь закопав сеї ночі за хатою?

Микита Сиренький змішався. Він глянув на жінку, на діти переляканим взором. Постановив собі нічого не оповідати; але бренькіт ланцюгів шандарських наказував інакше. Він нахилився до Срулька і щось йому шепнув до уха. Срулько знов нахилився до начальника, став щось шептати. Настала важна хвиля; кождий розцікавився, кождий був переконаний, що діло мається з ртрашним очайдушником.

— Ні, тото неправда! — сказав війт посеред загальної тишини.— То може бути! Він бреше.

Сиренький на ті слова зложив з пальців хрест поцілував і щиро заклявся:

* Оглядач худоби (польськ,).—Ред.

— Щоби мене,— каже,— той покарав тяжко, коли вам правди не говорю; я в моїм житю ще ніколи не збрехав.

— Зараз покажеся... Ту мусять пан фірер видіти,— толкував війт,— треба відкопати.

— Не робіть того, пане начальнику; не губіть мене, панове радні! Я уже не можу по божім світі ходити. Як вам кажу, що тото, то тото; повірте моїм словам, моїй присязі!

Став Сруль також троха обставати за Сиреньким, за своїм робітником; але більшість перемогла, ухвалила, щоби наочно переконатися. Всі удалися на місце злочину. Відметали терня, забралося

аж трьох з рискалями, копають землю щораз глибше... Добули паку, витягнули з ями, розбили верхні дошки... єсть правда Микити Сиренького, не збрехав! Єсть півтора кірчика бульби, що Сиренький закопав вночі, щоби діти не знали і не витягли по одній так, як тамтого року, що тільки пустий копець лишився. Думали радники конечно щось більше знайти, та не удалося. Висипали бульбу з паки коло гною та дали дітям нагоду до великої утіхи.

— Бульба! бульба! — скричали малі жеребці Сиренького. Стали хапати, кожде собі то за пазуху, то в гюдо-лок, що саранча голодна присіла до того дробу.

Микита Сиренький, знать, не міг з горя удержатися на ногах, бо присів на куп'яку гною. Не зважав на гурт світлої комісії, лише глядів, мов страдальний Йов !, на свою жінку і молив її взором, щоби йому так не цабанила при дітях.

— Ти, бездушнику! — говорила йому з плачем розжалена невіста.— Де в тебе совість?.. І тото от при грудях з мене душу цмоком тягне... Не лучче було мене закопати, щоби я уже не мучилася, не гляділа на їх муку!...

Микита тихомирив жінку, що так зле не думав; попе-чителі слухали, часом притакували.

— Жінко, опам'ятайся! — благав він.— Що ти говориш?.. Не пори, не ріж мене без ножа!.. Я їм також отець і тобі чоловік... Я для вас закопав... Пригадай собі, кілько днів тої весни відробив Срулеві за корець дробу, кілько ти відробила?

— Мамуню, мамуню, дивіться!.. Удавився, удавив! — кричали діти, показуючи на найменшого дволітнього громадянина, що вхопив сиру бульбу і нею задавився.

Невіста вхопила дитину на руки, витягнула насилу кусник бульби малому з рученяти, наставила йому суху грудь, щоби втихомирити. Дітвак, очевидно, знав, що там в тій груді не знайде для себе ніякої поживи, та напи-рався на землю до сирої бульби.

— Тихо, малий крикливий правиборче, тихо! — остерігав присяжний. — Не тикай бульби, бо тобі в голоднім черевці багнетом дірочку виверчу і ще в ланцюги закую.

Шандар усміхнувся, запалив папіроску, винісся перший з начальником, а за ними посунули звагом радники, проклинаючи в душі неудалу комісію. Лишився тільки при Микиті орендар Сруль та дивився, як малі ховшні Сиренького тащили бараболю до хати. Микита сидів все ще на гною, мов без життя; Сруля, орендаря, перед собою не бачив.

— Слухайте, Микито! — заговорив жид.— Чому ви не хотіли панам законтрактувати своєї нивки під верчене, чому! Я вам добре радив, а ви не хотіли. Нужда сего року така велика! Бідні мужики, навіть кметі, вирікаються своєї ріллі; спродали би за що-небудь, щоби тілько хто хотів купувати.

Микита мовчав. Він дивився, як послідню бульбу діти несли до хати; дивився на незаметане гробовище.

— Який ви отець своїм дітям?.. Бульбу закопали, челядь ваша з голоду гине,— говорив Сруль і положив свою руку на голову Сиренького.

Діти в тій хвилі скричали весело в хаті; троє вибігло на двір.

— Татуню, татуню! Васильцьо уже третю бульбу схрупав...

Микита потряс головою, скинув з неї Срулькову руку і сказав:

— Знаєш, Срульку, нехай буде уже так, як ти радиш: я законтрактую.

— Але кому? — питав жид.— Тепер ваш кусень уже замалий до контрактованя. Пани нафтярі знайшли собі дешевих контрактівників; аж просяться, щоби купувати. Вчора приїздив піп з Перегінська до нашого директора і розповідав, що в него громадських грунтів толоки гук до законтрактованя.

— Та я тобі, Срульку, продам, а ти уже собі якось порадиш.

— Я також немудрий до такого гешефту. Я на тім не розуміюся добре; а грошей тілько не маю, щоби самому до верченя забиратися.

— А що ж би ти дав за мою нивку, під чотири кірці висіву?

— Чотири кірці висіву, то правда... На добрий рік, як справите, то зберете тото, що посієте; але сего року з неї не маєте нічого. Я вам обіцяю за кожду вежу, що займе тілько місця, як ваше обійстє, п'ятдесят ренських;;

при підписаню контракту дам также п'ятдесятку і вісім процент доходу з кип'ячки.

Розпочався торг направду. Сиренький не міг поняти, як той процент виглядає, чи з руками, чи з ногами, чи полумацьком, чи з кватиркою. Сруль знов не умів витол-кувати; і стало на тім, що замість вісім процент при-обіцяз жид Сиренькому при підписанні контракту круглу сотку, а від кождої вежі п'ятдесятку.

Дивна пригода з закопаною бульбою дала інший оборот життю Сиренького. Ще того самого дня, замість іти на роботу, поїхав Микита з Срульком до нотаря контрактувати свою нивку, свою батьківщину, що

нею так дорожив і майже кілька літ опирався покусі, тій грошовій мамоні.

"Сотка кругла зараз, п'ятдесятка пізніше від кождої вежі на двацять п'ять літ; а потому все Сиренького Микити: і грунт, і всі машини, будинки, коли Сруль в місяць пізніше по минулім речинці всего не забере".— Так було написано в тім контракті нотаревім і так перечитали Сиренькому при свідках.

Микита згодився радо на ті услів'я, взяв за перо,— значило, підписався, і дістав за тото круглу сотку.

З такою сумою грошей ще Микита ніколи не носився; треба було щось зробити. Не видав він грошей справді на горівку, бо до неї зроду не мав потягу, лише купив кілька кірців бульби, купив капусти для челядки, і коро-виця, і поросятко відозвалося коло хати,— а все з тої сотки, постарався о огортку для дітей, о вибиванку для відданиці найстаршої; сотка розминулася не на дурницю. В хаті Сиренького воцарився рай земський; не так зле з контрактованиям сталося, як Сиренький собі виображав.

"Щоби тілько стали вертіти, то буде знов по п'ятде-сятці від кождої ,вежі,— думав Микита.— А як буде десять веж на моїй нивці, то буду мати десять п'ятдесятою То буде страх много грошей; навіть не знати, кілько було би то на ренські?.. То, мабуть, сума неперечислена!"

Минув рік: на нивці Сиренького не вертіли. Минув другий рік, так само. Ніхто не допитувався, а Срулько также не любив о тім згадувати. Видно, що й йому не пощастилося1 тим разом. Сиренькому байдуже: бог дав, якось запомігся тою соткою; видно, взяв її в щасливу годину. І вівсик, що посіяв, зародив, і бульба своя, і робота при хаті кож дому ведеться.

— Щоби уже не вертіли, щоби можна Срулькові віддати сотку, то було би найліпше,— розважав часто Сиренький і став з орендарем направду заходити в торг, щоби відступив від контракту, як свої гроші дістане. А

Помирився Борух з своїм клятим ворогом Срульком, направду помирився; приобіцяв доставляти орендареві кождого тижня по сотнару дешевої'солі і в спілці з ним спродавати.

Тішиться Сруль баришем несогіршим, а все думає над тим: чого Борух від нього хоче? Що зневолило його до такого помирення? Які його задні мислі?

Борух все тихий, боязкий, носить ночами мішки з дешевою сіллю, перекрадається, як давніше, манівцями; лише через перелаз Микити Сиренького лізе тепер сміло і зо сторожів нічних сміється. Часом стане на нивці Сиренького, знайде в борозді калюжку і бере зверха на палицю тоті масні смуги, приглядається їм уважно. Він знає, що ті смуги значать; знає лучче від Срулька. Двадцять літ черпає сировицю по закопах нафтяних, то має досвід великий.

Зрадився раз Борух з задніми гадками. Став купувати ніби жартом від Срулька право контрактове на нивку Сиренького, дає йому дві сотки і п'ять сотнарів дешевої солі.

— Дай тисячу і вісім процент чистого доходу,— каже Сруль по довгім торзі.

— Добре! — признає Борух.

— І до трьох місяців вертіти...

— Добре!..

Зробили новий контракт в нотаря.

Борух купив право контрактове від Срулька, дав йому тисячу ринських, вісім процент чистого доходу і до трьох місяців вертіти на нивці Сиренького.

Минуло три місяці. В послідньому дні вислав Борух на нивку Сиренького кільканадцять робітників з довгими сверешками; каже їм вертіти. Вивертіли хлопи в однім, другім, в третім місці велику діру і сміються, хотя й не знають з чого... Вибіг Срулько, нагнав мужиків, а до Боруха з п'ястуками, лютий — страх!.. Обкладає товариша єгипетськими язвами, шлякує, аж йому піна з рота прискає.

Борух вислухав спокійно шлякування, заложив руки за пояс та повідає:

— Ша-а-а, капцан цигайнер Сруль, ша-а-а!..* Ти заробив на гою за сотку десять ще й мене хочеш надути? То не на селі в корчмі гоя здурити... Я уже двацять п'ять літ і вдень і вночі мучуся, а він хоче від мене десять соток

* Ша-а-а, злиденний дурисвіт Сруль, ша-а-а!.. (евр.) — Ред.

украсти контрактовно. Пожди, як мені схочеться, тогді буду вертіти.

Погандричилися жиди поміж собою, розійшлися в гніві. Минуло три літа. На нивці Сиренького царював спокій: ніхто не ставив вежі, хотя й на інших грунтах стояли уже машини і всюди воняло кип'ячкою, всюди по потічках плила ропа, занечищувала воду і троїла в ній всяку животину. Не один з мужиків шкробався в потилицю та бідкав: пощо йому було контрактувати на двадцять п'ять літ? Не лучче було спродати весь грунт і купити сорі за готові гроші посілість в іншім місці? А так запропастився навіки: поставлять одну вежу і через тоту вежу з'їдять ціле поле, цілу сіножать, і іди до бога правува-тися!

Микита вдоволений, що вівсик та бульбу з своєї нивки збирає; тільки одно його не тішить: уже Сруль не хоче брати сотки, щось крутить, навіть і о процентах ніяких слухати не хоче.

Сруль дійсно уже тепер не думав о Сиренькім. Йому ходив по голові Борух, що його так порядно надув, той злодій окаянний; обіцяв до трьох місяців вертіти і так ладно йому завертів!

Купив Борух право контрактове від Срульха, ходив дальше, розщибався, але не з дешевою сіллю поміж мужиків, лише з хитрою головою поміж адвокатів. Він знав, що купив; він знав добре стійність нивки Микити Сиренького. Коли обдумав діло всесторонньо, коли розвідався по адвокатах, на яких услів'ях може найлучче спродати своє право законтрактування, пішов тепер до свого колишнього товариша, а нинішнього мільйонера Мошка Ун-шульда.

Мошко Уншульд варив колись сіль з Борухом, пізніше занімав становище капітана "кучинерів" в галицьких каліфорніях; а нині був властителем кількох фабрик, дідичем кільканадцятьох сіл, орендатором пропінації в трьох повітах — особа для тисячів голодних ротів по бозі на землі перша. У старостві, в суді, у "видзялі" — жемчуг знаменитості; а при виборах всяких майстер, що ся зве. Він все умів перевести в хосен пана старости без багнетів і криків; солевари помагали йому, а найбільше Борух. Сей умів або, лучче сказати, винайшов спосіб, як можна красти картки при виборах на посла і зате йшов тепер сміло до свого одновірця-покровителя.

Борух зажадав від Уншульда Мошка за своє право контрактования п'ять тисяч при підписі контракту, шість соток від кождої вежі і двадцять процент брутто, а ка-надійське верчення за нафтою має розпочатися в протягу одного місяця.

— Я уже тепер не верчу,— сказав Мошко Уншульд Борухові.— Мені уряд гірничий заказав заніматися такими ділами. Удайся з тим до директора банку або й до самого князя; вони від тебе куплять.

— Мошку, не дури мене! — каже на те Борух повітовій повазі.— Я знаю, хто ту головою в ґешефті. Ти, як схочеш, всім голови поскручуєш; ти добрий капітан і поміж гоями і страшний... Пригадай собі нашу дружбу давню; я тобі також при виборах поміг... Купи, не ошукаєшся.

— Куплю... А що ти хотів би, коли би спілка князя хотіла від тебе пізніше купити ті двацять процент?

— Я не спродаю!

— Але ж, дурний Борух! Що тобі шкодить подати ціну твого проценту?

— То нехай буде двацять тисяч?

— Згода!..

Зробив Борух з Мошком Уншульдом контракт, а властиво Мошка з Борухом в імені спілки банкової. Дістав Борух при підписі контракту п'ять тисяч і запевнення на пізніше шість соток від кождої вежі і двадцять процент брутто, або за той процент двадцять тисяч готівкою. До такої ціни піднеслася нивка Микити Сиренького,— нивка на чотири кірці висіву.

Аж тепер зароїлося на нивці Микити: стали звозити котли, штаби заліза, машини, рури; кождого дня людей більше прибувало. Сиренький Микита стуманів, здурів, коли замітив, що так в короткім часі цілу його нивку скраяли, з'їздили возами, позакладали різним залізом і тимчасовими садибами, кантинами для робітників.

Виставили одну вежу, дістав Микита п'ятдесятку; виставили другу вежу, дістав і другу п'ятдесятку; і на тім по-кінчилися доходи первісного властителя, бо більше уже не потреба було нових веж ставити. Бухнула кип'ячка з одного і з другого шибу, бухнули тисячі, мільйони! Радість велика поміж спільниками нафтярськими. Заплатили підприємці Борухові за його двадцять процент відразу двадцять тисяч готівкою і повіли йому:

— Будь здоров, Боруху! Шкода нам давати двацять процент з наших обох шибів; волимо заплатити тобі, як ти собі сам в контракті застеріг. Буде з тебе й того гаразд. Заробив на одній тисячі двацять п'ять тисяч; шуруй!

Микита Сиренький дістав ще за обі вежі вертничі дві п'ятдесятки, отже, разом з першою соткою дві сотки за свою батьківщину, і попрощався з нею навіки. Того року уже не було на чім вівсика посіяти ані бараболі посадити; мусив жити з тої готівки, купувати так само хліб, як другі. Вертачі дорожню зробили неслихану в цілій околиці; для таких Ми-китів Сиреньких сталося життя неможливим.

Проминув Микита ті дві п'ятдесятки, наймився на своїй батьківщині за робітника,— на батьківщині, що другим давала денно кип'ячки на тисячі. Помпував воду до машини і мав нагоду приглядатися, як пани князі приїжджали любуватись здобутими скарбами.

Помпував Микита Сиренький воду і вдень і вночі, а все споглядав на нивку, чи не поставлять ще одну вежу та вер-жуть за бога ради п'ятдесятку. Але уже не діждався: знайшли його одного дня неживого при помпі; переселився праведний безгрішний, "ідіже ність болізні, ні печалі" 2.

— Єгда мир приобрящем, тогда в гроб вселимся,— співав один з тих, що несли Миколу Сиренького до трупарні; а другі глумилися: "Запізно... запізно..."

Лишив Микита Сиренький жінку й дітей, лишив свою челядку божу голодну, нагу, добрим милосердним людям на послугу. Ходять дітиська оброплені по своїй колишній батьківщині, та хто не хоче, поштуркує їх і прозиває "бидлом". Одна тільки найстарша відданиця СиренькогозапоПала щастя, бо дісталася до молодого інженера на службу. Але уже в нього довго не буде, уже призначена до Борухового зятя за мамку; чотири ринські дістане на місяць і пива, скільки схоче, щоби багато корму прибувало...

От вам безконечний швіндель, а в тім швіндлю ще один швіндель, а в тих двох швіндлях ще один швіндель... А чоловік думає над тим і питає себе: чому дикуни в Бразілії таких Микитів Сиреньких відразу позабивали? Чому не заправили їх до якої шихти, а їх донькам дорідним не веліли своїх дітей кормити? Мабуть, не достає їм галілейської культури з азіатською вдачею!